

2020-03-03

Yttrande: Bättre studiestöd till äldre

DIK är fackförbundet för alla som studerar eller arbetar inom kultur, kommunikation och kreativ sektor. DIK är en del av Saco och organiserar runt 20 000 medlemmar.

Sammanfattning

Att pensionsåldern höjs och fler ska arbeta längre ställer krav på bättre stöd för kompetensutveckling och omställning. Även digitaliseringen medför nya kunskapskrav genom att många yrken förändras. Därför är det bra att studiemedelssystemet uppdateras så att fler äldre kan finansiera sin vidareutbildning och omskolning.

DIK ställer sig bakom förslagen att åldersgränsen för rätt till studiemedel ska höjas från 56 till 60 år, att nedtrappningen i rätten att låna ska börja vid 51 och sluta vid 60 år och att åldersgränserna för återbetalning och avskrivningar av studielån justeras i enlighet med detta. Vi ställer oss också bakom förslaget att personer över 40 som har arbetsmarknadsskäl eller andra särskilda skäl ska kunna få 80 extra veckor med studiemedel.

DIK är däremot kritiska till att utredningen inte vill göra det möjligt att få studiemedel för studier på mindre än halvtid. För att människor ska kunna studera parallellt med yrkeslivet och kontinuerligt uppdatera sin kunskap anser DIK att reglerna behöver anpassas för kortare och mer lågintensiva studier.

DIK anser inte att äldre bör få höjda studiemedelsbelopp eller mer studiebidrag än yngre studenter, och inte heller att fribeloppen ska höjas. Däremot bör bidragsdelen utökas i förhållande till lånedelen för alla studerande.

För att främja omställning behövs också fler åtgärder utanför studiemedelssystemet. DIK anser att regeringen bör se över en modell där studier för yrkesverksamma kan finansieras genom till exempel a-kassa, socialförsäkringar eller andra befintliga system. Det är också viktigt att utbildningssystemet anpassas efter yrkesverksammas behov genom mer flexibla kurser på halvfart, kvällstid och distans och att kursutbudet blir mer relevant, särskilt inom humaniora och samhällsvetenskap.

3.5.1, 3.5.2 samt 3.5.3 – Åldersgränserna höjs för rätt till studiestöd, beräkning av återbetalningstid och avskrivning

DIK tillstyrker förslagen att:

- Åldersgränsen för rätt till studiemedel höjs från 56 till 60 år.
- Nedtrappningen i rätten att låna förflyttas med motsvarande antal år så att den börjar vid 51 och slutar vid 60 år.
- Även den övre åldersgränsen för att få studiestartsstöd höjs från 56 till 60 år så att den motsvarar den övre åldersgränsen för rätt till studiemedel.
- Återbetalningstiden ska vara 25 år eller det lägre antal år som återstår till utgången av det år då låntagaren fyller 64 år.
- Eventuell resterande skuld ska betalas till dess att full återbetalning har skett, dock längst till utgången av det år då låntagaren fyller 71 år (dvs en höjning avskrivningsåldern från 67 till 71 år).

DIK delar bedömningen att de nya åldersgränserna för rätt till studiemedel bör täcka de behov som finns. Eftersom höjningarna av åldersgränserna påverkar återbetalning och avskrivningar av studielån, är det rimligt att även dessa skjuts uppåt i ålder. Man bör här bevaka att den höjda åldern för avskrivningar inte påverkar låntagare som inte har kunnat återbetala sin studieskuld på grund av att de haft låg inkomst allt för negativt. Om så skulle ske bör personer som inte längre kvarstår i anställning och har låg pension kunna ansöka om att få lånen avskrivna tidigare. Även om alla inte återbetalar sina studiemedel fullt ut, är de samhällsekonomiska vinsterna av att fler arbetar längre sannolikt större än kostnaderna för avskrivningar av studiemedel.

DIK delar bedömningen att systemet blir mindre administrativt betungande om alla låntagares villkor anpassas efter de nya pensionsbestämmelserna genom att åldersgränserna för återbetalning höjs för alla och inte bara äldre studerande. Det blir dessutom mer jämlikt.

4.4.1, 4.4.2 samt 4.4.3 – Arbetsmarknadsskäl eller andra särskilda skäl för rätt till fler veckor vidgas och förtydligas, antalet ytterligare veckor utökas till 80 och 40-årsgränsen bibehålls

DIK tillstyrker förslagen att:

- Äldre studerande ska kunna få studiemedel under längre tid än vad veckogränserna medger om det har gått mer än tre år sedan den studerande senast bedrev studier med studiemedel, och det antingen finns arbetsmarknadsskäl eller andra särskilda skäl för det.
- Till äldre studerande som har rätt till studiemedel under längre tid än vad veckogränserna medger med hänsyn till arbetsmarknadsskäl eller andra särskilda skäl ska studiemedel kunna lämnas i ytterligare högst 80 veckor

på eftergymnasial nivå respektive på gymnasienivå och i ytterligare högst 40 veckor på grundskolenivå.

- Det bör fortfarande finnas en 40-årsgräns för rätt till studiemedel utöver veckogränserna med hänsyn till arbetsmarknadsskäl eller andra särskilda skäl.

DIK delar bedömningen att prövningen för att få extra veckor med studiemedel idag framstår som sträng och komplicerad. Det kan leda till minskad likvärdighet, men också att personer i behov av extra veckor får avslag på sina ansökningar eller inte söker alls. Det finns därför behov av att förenkla bestämmelserna och vidga målgruppen för prövningen så att fler äldre kan omfattas av rätten till ytterligare veckor, bland annat genom att korta årsgränsen från sju till tre år.

DIK delar också bedömningen att det inte ska spela någon roll om studierna före och efter uppehållet har någon koppling till varandra eller inte. Det finns idag ett växande behov av att fler ska kunna omskola sig och byta yrke helt, bland annat på grund av att pensionsåldrarna höjs. Möjligheten till detta motverkas av den nuvarande praxisen där det måste finnas en koppling mellan den nya utbildningen och den studerandes tidigare utbildning.

För att fler äldre ska kunna uppfylla kraven på "arbetsmarknadsskäl" behöver det också förtydligas vad detta innebär. DIK anser inte att det ska krävas att en person ska ha varit arbetssökande eller haft tillfälliga anställningar under en längre tid för att det ska vara fråga om arbetsmarknadsskäl. Även personer som har en tillsvidareanställning måste kunna få rätt till ytterligare veckor. Detta dels för att möta kompetensbehov på arbetsmarknaden, och dels för att personer ska kunna uppdatera sin utbildning redan innan de hamnar i ett läge av arbetslöshet.

Utredningen skriver vidare att det för att det ska vara fråga om arbetsmarknadsskäl bör finnas ett samhälleligt behov av utbildningen, och att man med detta avser yrken inom branscher där det råder brist på arbetskraft. Stöd för bedömningarna ska exempelvis kunna hämtas från Arbetsförmedlingens och SCB:s prognoser om efterfrågan och konkurrens inom yrken. Här vill DIK framhålla att man även bör konsultera fackförbund som har aktuell kunskap om arbetsmarknadsläget inom sina respektive yrken. Fackförbundens statistik stämmer inte alltid överens med myndigheternas prognoser, och olika myndigheter kan dessutom ge prognoser som pekar åt olika håll.

Ett exempel på detta gäller DIK:s medlemsgrupp bibliotekarier där Arbetsförmedlingen bedömer att arbetsmarknaden är i balans¹, medan SCB:s Arbetskraftsbarometer visar att en hög andel arbetsgivare har svårt att rekrytera bibliotekarier². Enligt DIK:s egen statistik har arbetslösheten bland bibliotekarier varit mycket låg under flera år³ – behovet av fler utbildade bibliotekarier är därför stort och kommer att växa i takt med ökande pensionsavgångar.

¹ Arbetsförmedlingen, [Var finns jobben? Bedömning för 2019 och på fem års sikt](#)

² SCB, [Vilka utbildningar ger jobb?. Arbetskraftsbarometern 2019](#)

³ DIK, [Arbetslöshetsrapport 2019](#)

DIK ställer sig också bakom förslaget att rätten till fler veckor med hänsyn till särskilda skäl bör utökas från 40 till 80 veckor. Detta eftersom många utbildningar, exempelvis en yrkes- eller masterutbildning, är tvååriga och kräver studiemedel under en längre tid.

DIK delar bedömningen att behålla åldersgränsen på 40 år för rätt till studiemedel utöver veckogränserna. Efter 40 finns det sannolikt ett större behov av att förnya eller uppdatera sin utbildning än bland yngre personer. Behov av att helt byta yrke, exempelvis på grund av en påfrestande arbetsmiljö, uppstår oftast först efter en tid i arbetslivet. Om åldersgränsen sänks finns också en risk att yngre personer inte slutför sin utbildning i tid och kommer ut på arbetsmarknaden sent.

5.4 – Det föreslås inte någon ny deltidsnivå

DIK avstyrker förslaget att studiemedel inte ska ges för någon ytterligare deltidsnivå. Till skillnad från utredningen bedömer DIK att det finns skäl att ge studiemedel till den som studerar på en lägre nivå av heltid, förslagsvis 25 procent.

För att främja livslångt lärande är det viktigt att reglerna för studiemedel anpassas för kortare och mer lågintensiva studier. Detta för att människor ska kunna studera parallellt med yrkeslivet och på så sätt kontinuerligt uppdatera sin kunskap, istället för att vänta tills ”det är för sent”. Att ge studiemedel för studier på 25 procent kan bidra till detta genom att öka incitamenten till studier.

Det skulle också ge bättre ekonomiska förutsättningar till den som läser mer lågintensiva kurser. Även om många som läser på låg deltidsnivå parallellt med yrkeslivet troligen inte har behov av studiemedel, skulle det kunna ha stor betydelse för personer med låg inkomst. Även en låg summa kan bidra till att fler vågar gå ned i arbetstid för studier istället för att läsa på fritiden. Det kan också vara värdefullt för personer som exempelvis vill läsa svenska som andraspråk på kvällstid, studera på deltid under föräldraledigheten eller som behöver trappa upp sina studier stegvis under en rehabiliteringsprocess. Om efterfrågan på kortare och mer lågintensiva kurser ökar, kan det i sig också bidra till att fler utbildningsanordnare erbjuder mer flexibla kurser, vilket det finns stort behov av.

6.2 – Alternativa åtgärder som skulle kunna främja omställning eller vidareutbildning högre upp i åldrarna

DIK delar utredningens bedömning att det inte är lämpligt att ge höjda studiemedelsbelopp eller mer bidrag till äldre, eftersom det innebär en risk att äldres studier översubventioneras jämfört med yngres. Även om äldre studerande ofta har en annan ekonomisk situation med högre utgifter är det viktigt att studiemedelsystemet är jämlikt för alla.

Däremot anser DIK att bidragsdelen bör utökas i förhållande till lånedelen så att den utgör minst 35 procent av det totala beloppet vid fullt studiestöd, och att det ska gälla för alla studerande. Det skulle kunna bidra till att fler äldre studerar, men också till att yngre studenter får en bättre ekonomisk situation.

DIK avråder från att höja fribeloppen i studiemedelssystemet. Detta då systemet bör vara anpassat för att studenter i första hand ska fokusera på just studier, och inte uppmuntra till att arbeta och studera på heltid samtidigt. Fribeloppen är

redan tillräckligt väl tilltagna för att studerande ska kunna ha en fot i arbetslivet parallellt med studierna. Det är dessutom en fråga om att använda samhällets resurser på bästa sätt – det är inte dessa individer som har störst behov av utökad studiemedel.

När det gäller finansiering av studier för yrkesverksamma anser DIK istället att regeringen bör se över en bredare modell för de vars kompetensutveckling inte bekostas av arbetsgivaren, där studier kan finansieras genom till exempel a-kassa, socialförsäkringar eller andra befintliga system.

En sådan modell kan nå en bredare grupp på arbetsmarknaden så att även egenföretagare, uppdragstagare och visstidsanställda omfattas. Att alla, oavsett anställningsform får tillgång till kompetensutveckling är avgörande för att möta behoven på arbetsmarknaden.

Ytterligare en fördel med ett sådant system är att det inte påverkas av att resurserna varierar i olika yrken och sektorer. Det är viktigt för många av DIK:s medlemmar som arbetar i kvinnodominerade yrken i offentlig sektor där resurserna är mindre och kompetensutveckling sällan prioriteras. En sådan modell kan därmed också få positiva effekter för jämställdheten eftersom den kommer fler kvinnor till del.

DIK anser också att regeringen bör titta vidare på Pensionsåldersutredningens⁴ förslag att införa ett förstärkningsbidrag som äldre studerande kan söka, men som i sådant fall är anpassat efter de åldersgränser som föreslås i denna promemoria.

För att främja äldres studier behövs också fler åtgärder utanför studiemedelssystemet. Utbildningssystemet måste bli mer flexibelt och anpassas bättre efter yrkesverksammas behov. Det behövs fler kurser på halvfart, kvällstid och distans. Det sistnämnda kan också stärka tillgången till utbildning i hela landet.

Om ändringarna i studiemedelssystemet ska få önskad effekt måste kursutbudet dessutom bli mer relevant för yrkesverksamma. Här finns behov av mer satsningar på högre utbildning och relevant uppdragsutbildning inom humaniora och samhällsvetenskap. Det är något som efterfrågas av DIK:s medlemmar, men är också kunskaper som behövs och kommer att behövas inom allt fler yrken och branscher.

DIK vill också framhålla att det i grunden är arbetsgivarens ansvar att kontinuerligt ge sina anställda den kompetensutveckling de har behov av. DIK arbetar för att skärpa skrivningar kring kompetensutveckling i kollektivavtal, men staten behöver också göra mer för att se till att arbetsgivare tar detta ansvar.

9.4 – Konsekvenser för jämställdheten

Som utredningen visar är det fler kvinnor som studerar med studiemedel än män. Det gäller både bland äldre och yngre studerande, men i de äldre åldersgrupperna är kvinnor än mer överrepresenterade.

⁴ Pensionsåldersutredningen, [Åtgärder för ett längre arbetsliv](#), SOU 2013:25

En bidragande faktor till att fler yrkesverksamma och äldre kvinnor tar studiemedel kan vara att arbetsgivare mer sällan bekostar kompetensutveckling i kvinnodominerade yrken. Det bekräftas bland annat av den studie från CSN som utredningen hänvisar till, som visar att kvinnor som studerar parallellt med yrkeslivet ofta arbetar inom utbildnings- eller vårdsektorn, medan män som studerar oftare varit arbetslösa innan studierna⁵.

Utredningen gör analysen att den förbättrade möjligheten att få fler studiemedelsveckor väntas gynna kvinnor mer än män, eftersom de utgör majoriteten av studiestödstagarna. Det stämmer förvisso, men om män i högre grad får vidareutbildningen bekostad av arbetsgivaren innebär det i själva verket att kvinnor missgynnas genom att de istället får ta ansvar för och finansiera sin egen vidareutbildning. Att kvinnor i högre grad är tjänstlediga för studier och dessutom får högre studieskulder påverkar deras ekonomi på kort och lång sikt.

Detta behöver regeringen bemöta på andra sätt än via studiemedelssystemet, bland annat genom att se över en bredare modell för finansiering av studier via de gemensamma trygghetssystemen (se förslag i avsnitt 6.2).

Anna Troberg
Förbundsordförande, DIK

Johanna Alm Dahlin
Utredare, DIK

⁵ CSN. Studiemedel till äldre studerande. En uppföljning av höjda åldersgränser. CSN, rapport 2016:1.